

рівень розвитку держави та права визначається місцем суду у державі. Тільки судова система, яка діятиме на загальноправових та демократичних принципах та засадах зможе забезпечити захист людини, який закріплений в Конституції.

Використана література:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>
2. Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/KeywordServlet?viewName=thasK-&passName=Krajowa Rada Sądownictwa>
3. Прилуцький С. Судова система Республіки Польща/ С. Прилуцький// Право України. - 2004.- №9.- с. 146-150

СТАН СЕЛЯНСЬКОГО УПРАВЛІННЯ І СУДОЧИНСТВА В КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ У 60-80 РОКАХ ХІХ СТ.

Нікітін Ю.О. кандидат історичних наук,
докторант Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

Реформа 1861 р. передбачала створення сільських та волосних селянських установ. Планувалося надати селянам самоуправління в господарських і громадських справах. Сільські і волосні збори повинні були вирішувати різні питання селянського життя: обрання посадових осіб, призначення та розподіл платежів. Закон передбачав участь всіх домовласників у сільських зборах, а у волосних – по одному обраному від кожних 10 домовласників.

Сільські старости та волосні старшини були представниками селянської влади і мали право скликати збори, виносити на розгляд або обговорення питання, а також виконувати прийняті рішення. Влада старшини мала певні обмеження, вони повинні були радитися з волосним правлінням. Селяни мали право судитися своїм волосним судом, керуючись своїми місцевими звичаями не лише в громадських, а і в незначних кримінальних справах. Рішення селянських судів вважались остаточним і не підлягало оскарженню. Оскаржити ці рішення можна було лише в разі судових порушень.

Реально ж у Київській губернії протягом 60-х – 80-х років ХІХ ст. спостерігалася тенденція, коли селянські громади частково користувалися своїми правами в питанні самоуправління. Воно замінялось інколи свавіллям старост, старшин і волосних писарів або безпосереднім їх начальством – мировими посередниками. Так, у губернії мировими посередниками часто порушувалося право зборів у обранні своїх посадових осіб. Користуючись правом усунення від посад непридатних старост і старшин, посередники на свій розсуд призначали на їх місця інших осіб, хоча це право належало селянським зборам. Подібні дії найчастіше були пов'язані з бажанням посередників мати підпорядкованих старост і старшин, які б покривали протиправні дії. При подібному зменшенні законної влади та значенні зборів селяни стали ставитися до них апатично.

Формувалася недовіра до самоуправління, небажання селян відвідувати збори зривало вирішення окремих питань. Низький рівень освіти серед селянства давав можливість чиновникам або зацікавленим особам приймати на зборах вигідні для себе рішення, які часто не відповідали інтересам селян.

Часті порушення допускались і на волосних зборах у губернії. У багатьох волостях рішення зборів записувалися волосними писарями заздалегідь, до самих зборів. Ці рішення писалися без участі відповідної кількості селян. Крім того, за всіх присутніх і відсутніх підписувалась одна особа. Іноді присутніми на зборах записували навіть померлих. Рішення зборів не затверджували у волосних правліннях. Користуючись зменшенням значення волосних зборів, сільські посадові особи проводили вигідні для себе рішення. Особливо це стосувалося встановлення мирських платежів, які лягали важким тягарем на плечі селян. Саме в такій ситуації ставали можливими статті витрат на частування горілкою, м'ясом та іншим у свята, або частування „понятих” при обліку посадових осіб. Непоодинокими були випадки завищеної платні волосним писарям, винайм кухарів і служників різним чиновникам. Тобто, як і в інших установах, місцеві посадові особи більше опікувалися своїми потребами, ніж громадськими.

Сільські старости, волосні старшини та писарі користувалися майже необмеженою владою в справах господарського управління селян. Про якість їх роботи свідчить той факт, що з 163 старшин 1/4 була неписьменна (43 особи). Інша ж частина в переважній більшості вміла лише ставити підпис. Отже, можна лише уявити рівень освіти більшості селян, а з іншого боку – якість роботи селянських органів самоврядування. На роботу цих органів впливав ще той факт, що за законом посаду волосного писаря могли займати, за рідким винятком лише представники селянського стану. Однак, з 195 волосних писарів 99 не належали до селян [1, 66]. Більшість писарів викликали нарікання з боку селян за різні порушення. В губернії траплялися непоодинокі випадки, коли писарів віддавали під суд. Із 1878 по 1880 рр. в Київській губернії було зареєстровано 36 таких випадків. І все це відбувалося при поблажливому ставленні до волосних писарів з боку губернських і повітових посадовців. Крім цього, було зафіксовано 143 випадки звільнення писарів з посади і 56 фактів переведення з однієї волості в іншу, щоб уникнути судових переслідувань [2, 1 – 5]. Посилення впливу писарів пояснювалося тим, що переважна більшість волосних старшин і сільських старост були неписьменними, тому вони і потрапляли в залежність від писарів. Останні використовували свої знання переважно з корисними цілями. Наведені факти свідчать про незадовільний характер діяльності волосних писарів.

Чисельними були випадки судів над волосними старшинами та сільськими старостами за розтрата та інші протиправні дії. Так, у Канівському повіті в с. Медвин волосний старшина побив селянина (50 ударів), а сільський староста розтратив 116 руб. з громадських грошей. Селяни Боярської волості Звенигородського повіту скаржилися, що волосний старшина витратив 6 тисяч громадських коштів на будівництво волосного правління, а в дійсності на ці потреби було використано 1 тисячу. Протягом 6 років на цю скаргу не реагували мировий з'їзд і посередник, і селяни зробили висновок, що чиновники поділили між собою їх кошти. Селянка Меншикова з с. Лісовичі скаржилася, що у неї почалися дострокові пологи після побоїв соцького [3, 159]. З 1878 по 1880 рр. у Київській губернії було віддано під суд 46 старшин та 35 сільських старост і звільнено з посад 65 волосних старшин та 405 сільських старост. Статистика покарань, з одного боку, вказує на масштаби порушень та якість роботи, а з іншого –

підтверджує факти ухилення волосних писарів від відповідальності. Єдиним поясненням цього був рівень освіти та обізнаності останніх у справах. Частими були випадки, коли неписьменні сільські старости мали спеціальні штемпелі, які використовували замість підписів. Ці штемпелі писарі використовували без відома старост для винесення рішень. Так робив і сільський староста Козинецький з Гостомельської волості Київського повіту. За нього та всіх селян все записував і підписував писар [4, 96 – 98].

Серед порушень, які допускали волосні старшини та сільські старости, необхідно назвати: роздавання за хабар вільних селянських земель; утримання волосної пошти за рахунок селян; призначення собі додаткового утримання; передачу в оренду волосних пошт за високу ціну і продаж запасів хліба за низькими цінами стороннім особам; складання неправильних рішень, що дозволяли стороннім особам торгувати горілкою на селянських землях, всупереч бажанню селян; спеціальне заплутування справ і документації; самовільні витрати мирських коштів без рішення зборів; хабарництво та інше. Найпоширенішим порушенням старшин та старост були розтрати. Лише за 1878-1880 рр. губернське присутствіє зареєструвало 109 випадків на суму 23144 руб. Подібні розтрати були можливі при відсутності контролю за старостами та старшинами по декілька років. Можна припустити, що кількість таких порушень була в декілька разів більше. Прагнення отримати матеріальні блага за рахунок селян було характерною рисою дрібного чиновництва [5, 71].

Значний вплив і безконтрольність сільських старост, волосних старшин і писарів був пов'язаний з певними поліцейськими функціями, які вони мали. Згадані особи відповідали за нагляд по благоустрою і порядок у селах, а також запобігання і припинення злочинів. Вони мали право накладати на підлеглих адміністративні стягнення за незначні порушення. В більшості випадків це право використовувалося ними невмотивовано, супроводжувалось арештами, побоями. Саме тому селяни часто боялися скаржитися на старшин, старост і писарів, бо вважали це небезпечною справою, що не дасть результатів. Доведені до відчаю протиправними діями місцевих посадових осіб, селяни замість скарг іноді чинили самосуд. Наприклад, в Обухівській і Билівській волостях селяни самі заарештували та продали майно збірника податків, який розтратив громадські кошти. Крім цього, на зборах вони звільнили з посади старшину без суду та начальства [6, 1].

Не менші порушення були і у діяльності волосних судів. Роль цих установ, передбачена законом, фактично не втілювалась у життя. Це було пов'язане з декількома причинами. Більшість селян, що виконували обов'язки суддів, були неписьменні. Тому суди та їх рішення фактично перебували під впливом волосних писарів і старшин, які були присутні на засіданнях і втручались у них. У такій ситуації волосні суди не виступали захисниками інтересів селянства. Про це свідчить статистика скарг на рішення волосних судів [7, 71]. Авторитет і значення волосних судів підірвала практика, коли рішення останніх негайно виконувалися, не очікуючи апеляції селян, які і не знали про таку можливість, або, навпаки, постанови не виконувалися роками. Некваліфікований склад судів зумовлював і часті порушення. При розгляді однотипних порушень часто приймалися різні рішення, а в кримінальних справах порушники сплачували грошові штрафи, а не каралися за свої дії. При таких умовах суд легко ставав зручним знаряддям старшин і писарів для досягнення ними своїх протизаконних цілей. Наприклад, писар Мисаков у Бистрицькій волості роздавав селянам у борг гроші, які потім стягував у своєму волосному суді по заздальгідь підготовленим бланкам для

мирових угод [8, 67].

Отже, наведені факти вказують на незадовільний стан селянського управління і судочинства в Київській губернії у 60-80 роках XIX ст. Головні причини такого стану речей були пов'язані з неосвіченістю селян, приниженням значення сільських і волосних зборів, посиленням влади сільських та волосних посадових осіб, які більше цікавилися своїм матеріальним становищем, а не інтересами селянства, а також у недостатній увазі губернської та повітової адміністрації до даного питання.

Використана література:

1. Половцов А. А. Извлечение из всеподданнейшего отчета по ревизии Киевской губернии / А. А. Половцов. – СПб.: Б.в., 1882. – 503 с.
2. Центральний державний історичний архів України (м. Київ). – Ф. 485, оп. 1, спр. 15983. – 321 арк.
3. Державний архів Київської області. – Ф. 463, оп. 1, спр. 331. – 211 арк.
4. Російська національна бібліотека (м. Санкт-Петербург) (далі РНБ). – Ф. 600, спр. 315. – 186 арк.
5. Половцов А. А. Вказана праця.
6. РНБ. – Ф. 600, спр. 739. – 91 арк.
7. Половцов А. А. Вказана праця.
8. РНБ. – Ф. 600, спр. 1443. – 179 арк.

ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖЕРТВ ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

Рожкова Л.І. кандидат історичних наук, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
та українознавства Сумського національного
аграрного університету

Реабілітація – процес відновлення справедливості та історичної правди щодо осіб, необґрунтовано репресованих за доби радянського тоталітаризму. Розрізняють реабілітацію правову (зняття звинувачення кримінального характеру, припинення кримінальної справи за відсутністю складу злочину) і суспільно – політичну або публічну (зняття заборони на згадування імені репресованого у засобах масової інформації, науковій літературі, громадському житті). Слід зазначити, що суспільно політична реабілітація не усуває негативних оцінок діяльності тієї чи іншої особи. Завершальним етапом реабілітації можна вважати лише правову реабілітацію.

Після ухвалення 17 квітня 1991 р. Верховною Радою України Закону «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні»[1] цей процес набув правового характеру. У преамбулі Закону зазначається, що ним «ліквідуються наслідки беззаконня, допущені з політичних мотивів до громадян України, поновлюються їх права, встановлюється компенсація за незаконні репресії та пільги реабілітованим». Закон стосувався всіх громадян, що були засуджені за політичними, соціальними, класовими, національними та релігійними мотивами. Суттєво спрощувався порядок реабілітації, передбачалася виплата грошової компенсації за час перебування у місцях